

Pillantás az „ÉvTiZeDhAtÁrHíd”-ről

Nagy Gáspár a hetvenes évek gyermeke a költészetben. Erre az időre esik költői jelentkezése; ennek az évtizednek a közepén látott napvilágot — indulását és tehetségét fémjelző tényként, Kormos István szerkesztésében — első kötete, a *Koronatűz*, majd 1978-ban a második kötet, a *Halántékdob*. De ugyanennek az évtizednek az élményanyagából táplálkoznak a legutóbbi kötet, az 1982-es *Földi pörök* versei is, és a sajtó alatt levő negyedik könyv, a *Kibiztosított beszéd* lírai világán is rajta van — hogy őt idézzem, antológia darabbá vált, nevezetes versének, az „ÉvTiZeDhAtÁrHíd”-nak egyik sorát — „10 azaz tíz lokomotívként loholó sebes évünk” inkább komor, mint szívderítő tapasztalatainak a lenyomata.

„Hetvenes évek”; olyan magától értetődő természetességgel használjuk ezt a kifejezést, mintha máris irodalomtörténeti fogalom volna, mintha az irodalom elemző történeti tudata máris tisztázta és megemésztette volna ennek az évtizednek a költészetét, főképpen pedig a jelentkező új költők líráját színező újdonságát; Nagy Gáspár már idézett versének szavaival azonban úgy is mondhatnám, hogy a „nagy mesék és a csalódások között” feszítő díszharmóniáját. Mert mi teszi történelmileg is jellemző korszeletté e mögöttünk levő évtizedet? Arról a bizonyos és jelképes „évtizedhatárhíd”-ről visszapillantva a versek dokumentumaira, azt kell kimondanunk, amit a fogalmak elmaradt tisztázó elemzése nélkül is pontosan érzünk, éppen ennek az új költészetnek, köztük Nagy Gáspár verseinek is a jóvoltából, hogy ez a bizonyos „hetvenes évek” a dezillúzió évtizede volt, a vesztett remények kora, s nemcsak a költészetünkben.

Ez a dezillúzió volt a közös élménybölcsője a hetvenes években induló új költőknek, s mindőjükre érvényes, amit *Kódhimnusz* című versében Nagy Gáspár úgy fejezett ki, hogy a „józan helybenzsákbánfutáskorban élünk”, amikor a „rettentő agyroncstelepek” láttán „a latolgatás tűnik a legjobb narcozisanak”. De az életérzésnek, a korérzésnek ez a nehéz, az eszméletet szinte bénító hatással kitöltő teherterele, mint a művészi teremtő életvágy útját elrekesztő közös akadály egy formálódó nemzedék előtt, tehetségének és alkatának a törvényei szerint, vagy olykor mélyebb hajlamainak ellenére is, más hangot és más választ sajtolt ki a hetvenes években indult költőkből — és más utak választását, amelyeknek oknyomozó leírásával, az összekötő és elválasztó jegyek tüzetes elemzésével, annyi minden mellett, ugyancsak adós még kritikánk.

A dezillúzió, talán mondanom sem kell, mindenkor a hitelvesztések sorozatával egyértelmű, s író, költő számára ebben az a legkeservesebb, hogy — most megint Nagy Gáspárt idézem — „írni a szó egyetemes súlytalansági állapotában” kell a világ elzordulásáról, s kérdés, hogy ilyen körülmények között hogyan lehet időtálló érvénnyel megalapozni egy születőfélben levő, új költői világot? Ez természetesen másként gondja annak, aki szabadjára engedti az értéküket: jelentésüket és hitelüket vesztett szavakat, és divatos teóriákkal és ars poeticákkal is követni képes mestersége szerszámainak: a sza-

vaknak a szemünk előtt zajló elzúllását, és másként ejti kétségbe azt a fiatal költőt, aki nem tudja elképzelni a költészetet annak a nehéz örökségnek az átvállalása nélkül, amely arra készíti, hogy ennek az általános hitelvesztésnek a depressziójában is költői hangot próbáljon adni az ember társadalmi és nemzeti aspirációjának, mint — Nagy Gáspár, aki verseiben a magyarság sorsáért aggódó Nagy László költői örökösének tudja-vallja magát. Egyik új versében például, amelynek *Nyári ki(be)számoló* a címe, s egy Nagy László-verssor a mottója, a *Halállal élek, nem kenyérral* felejthetetlen verszenéjére jelenti ki: „Amíg csak birom / helyetted irom / helyetted nézek”, s végül: „Helyetted mondom / ez lesz a gondom.”

S ez a gond: az informatív kimondás és a költői kifejezés együttes kérdése a folytonosság- és feladatátvállalás révén, a legnagyobb gondja Nagy Gáspárnak, mint költőnek. Durván és egyenesen fogalmazva: lehet-e a hetvenes években és tovább, a szó hagyományos és nemes értelmében, idézőjelek nélkül mondva a szót — úgynevezett „hazafias verseket” írni, amelyek éppen a felnemismert, új, vagy éppenséggel elfojtott és elhallgatott nemzeti korszükségekre és korigazságokra való lírai rádöbbenés reuelációjával folytatják a jelenben a műfaj nagy hagyományait? Hiszen az a történeti szituáció, amelyben — költőként — Nagy Gáspár is föllépett, nemigen kedvezett ennek a magyar lírában egyébként hagyományos igénynek és feladatvállalásnak, minek következtében kialakult az a paradox helyzet, hogy ezekkel a kérdésekkel kapcsolatban mindenkiben mélyebb és teljesebb és evidensebb igazságok szunnyadtak a kor közérzetének és közlélményének az iszapjába süllyedve, mint amennyit a vers általában felszínre hozhatott ebből, s ezáltal a kongó deklaráció és a zörgő álpátosz veszélye erősebben is kísértett mindazoknál, akik egyébként érthető és tiszteletre méltó költői-erkölcsi indítékokból felakarták venni ennek a hagyománynak a láncát.

A kor dezillúziójához, a reményvesztés teljességéhez hozzátartozik, hogy ezzel már a kezdet kezdetén is tökéletesen tisztában voltak azok, akik — illúziók nélkül — a magyar költészetnek e hagyományos területén is megpróbálták visszaadni a költői szó súlyát, egyebek közt olyan tudat alá szorított ellentétek fölvillantásával, hogy miközben „az ország elefántfülekkel kabarátt hallgat”, ahogyan Nagy Gáspár írta évekkel ezelőtt, egyik versében, „bokáig mindörökre a Donban állunk”. Mégis leírta, abban a bizonyos évtizedben, hogy a lehetetlent kísérti szinte, amikor — *Rimbaud súgja* című versében — hangot adott a sejtelennek: „Még nem kezdtem el / de holtbiztos abbahagyom”. S itt bizony nem valamiféle művészetontológiai természetű zátonyra történik célzás, mint ami Rimbaud elnémulását kiválthatta annak idején, hanem hogy Nagy Gáspár se tudja annak a megszólaltatása nélkül elképzelni a költészetet, mint amit esetleg abbahagyni kényszerül. A vers ugyanis így folytatódik: „Hát innen folytassátok / tovább! En nem sejttem / miként és hogyan lehet —”

Nagy Gáspár négykötetnyi verse mégis reprezentál egyfajta költői lehetőséget, amivel „a szürkeállomány agyonkínzott fővenyén” újra meg lehet kísérelni, hogy a vers révén, s a társadalmi-történelmi létezésnek éppen azokban a tartományaiban, amelyekre az olyan metaforák utalnak, mint például a „tömegsírhaza”, megteremtődjék újra valamiféle hiteles és magához ragadó erőter a hitüket vesztett szavak körül, s ez a lehetőség: a játék, az ironia, lélek és kifejezés akasztófahumora, amely az ő költészetének is — legjobb pillanataiban — a legerősebb és a leginkább őrá valló jellemvonása. *Csak né-*

zem *Olga Korbutot* című versében — esztendőkkel ezelőtt — így beszélt önmagáról Nagy Gáspár: „hiszen bemutatnád te is / a költészet minden trükkjét / az egy napos csodát / a konkrétvers és / szövegek sorát / átverhetnéd a semmi szigonyát / a banális nagyhalon”, s kétségkívül őszinte volt és pontos, mert amit ő művel, az a költészetnek más galaxisába tartozik, mint amire az idézett verssorok vonatkoznak, s aminek mostanság neo-, poszt-, vagy tranzavantgarde a neve. De amikor a *Három kézjegy* című versében, még a pálya elején, Petőfi, Ady és József Attila-sorokból szőtt montázssal, mást meg a művészettel áterezett és megnemesített skizofrénia feszültségét játékosan kisütő szöveccel küzd a saját „nagyhalának” elejtéséért, és a mögötte kísértő banalitás árnyéka ellen, akkor lesz nyilvánvaló, hogy milyen pompásan — és értelmesen! — szervülnek az újavantgarde versbeszéd és kifejezés lehetőségei ezen a másfajta galaxison belül, mert ebben az újszerű kombinációban — a tragédiát játékkal oldó iróniában, és a tragédiáról soha, egy pillanatra meg nem feledkező játékoságban — a művészet ősi törvénye érvényesül: a *takart seb* katarzisa. Az „Európa-kontinensnyi álmok vesztőhelyéhez” pedig végképp nem illenek a festett vérzés. A vállalt feladatba pedig így tud hitelesen beöltözni az alkatba rejtett mélyebb és személyesebb költői sors „az idő lépcsők nélküli toronyszobájában”, amely ösztönösen tudja, tudni fogja, hogy a hárfán nem való dobpergést és trombitaszót imitálni, mert erre amúgy sincsen szükség. A költészet — egyik lehetséges — paradoxája ez, amely tulajdonképpen csak természetes következménye a helyzet történelmi paradoxájának: a „kibiztosított beszéd”-ben éppen e szomorúan gyengéd ironia révén így lehet, így lesz a szóból újra — fegyver.

BELICZAI MÁRIA RAJZA